

I N M E M O R I A M

David Allen Frick
(29 X 1955 – 10 XII 2022)

Profesor David Allen Frick był jednym z najwybitniejszych amerykańskich specjalistów w dziedzinie języków i literatur słowiańskich. Pod tym dość enigmatycznym określeniem kryje się cała paleta jego zainteresowań, zarówno językowych, literackich, jak i – przede wszystkim – historycznych, zwłaszcza dotyczących Europy Środkowo-Wschodniej, w tym Litwy historycznej i Rusi. Władał biegle nie tylko językiem polskim, ale także innymi językami słowiańskimi: rosyjskim, czeskim, ukraińskim, białoruskim, a pewnie też i innymi. Posługiwał się również językiem litewskim i staro-cerkiewno-słowiańskim. Z drugiej strony, z racji swych zainteresowań we wczesnym okresie, opanował wiele języków zachodnio- i południowoeuropejskich, m.in. włoski, niemiecki i francuski. Był też latynistą, by wymienić tylko najważniejsze. Jego pierwszym językiem był jednak język niemiecki, drugim i trzecim – rosyjski i czeski.

Slawistyczne zainteresowania naukowe Davida Fricka skupiały się natomiast na dość wysublimowanej z dzisiejszego punktu widzenia problematyce. Interesowały go: reforma prawosławia na Ukrainie i Białorusi w końcu XVI i początkach XVII stulecia, polska filologia sakralna w okresie reformacji i kontrreformacji w XVI i na początku XVII w., krytyka tekstualna i polemiki kulturowe w Państwie Moskiewskim w wieku XVII, a także dzieje Rzeczypospolitej Obojga Narodów, a zwłaszcza Wielkiego Księstwa Litewskiego w epoce konfesjonalizacji (tj. utrwalania się podziałów religijnych; u nas częściej określa się ten okres jako reformację i kontrreformację) oraz historia miast w Polsce, na Litwie i Rusi w okresie oświecenia, w tym dzieje wyznaniowe i kulturowe stołecznego miasta Wilna. Tu szczególnie interesowały go kwestie sąsiedztwa, więzów społecznych tworzących sieć nieformalnych zależności, dzieje społeczności i grup wyznaniowych – zwłaszcza w Wilnie. W ostatnich latach zajmował się również biografistyką i edycją korespondencji, wciąż będąc aktywnym tłumaczem przede wszystkim literatury polskiej i poezji, zwłaszcza twórczości Jerzego Pilcha.

David Frick ukończył slawistykę na Uniwersytecie Indiana w Bloomington. Po doktoracie na temat Meleczusza Smotryckiego, prawosławnego biskupa połockiego i archimandryty monasteru św. Ducha w Wilnie w XVI w., napisanym pod kierunkiem slawisty prof. Riccarda Picchia w Yale, zatrudniony został na Uniwersytecie Kalifornijskim w Berkeley w 1982 r. W 1988 r. otrzymał *tenure*, w 1996 r. został pełnym profesorem, a od 2020 r. był profesorem emerytowanym.

Katedrę języków i literatur słowiańskich objął po prof. Czesławie Miłoszu, który odszedł na emeryturę w 1978 r. Miłosz był początkowo bardzo niezadowolony, że jego katedrę powierzono młodemu Amerykaninowi, który ponadto był specjalistą od filologii sakralnej XVI i XVII w. Noblista spodziewał się, że katedrę tę obejmie jakiś specjalista od jego własnej twórczości. Oświadczył więc następcy: „Pan wie, że byłem Panu przeciwny?” Początkowo chłodne stosunki uległy jednak radykalnej zmianie, gdy okazało się, że Frick – z jednej strony – biegle włada językiem polskim i mówi bez akcentu, z drugiej – gdy *professor emeritus* dowiedział się, że pasją Fricka jest jego ukochane miasto – choć w okresie znacznie wcześniejszym niż ten, który mógł być pamiętać – w XVI i XVII w. Osobiście sędzę, że zainteresowania Fricka oraz jego urok osobisty – był bowiem całkowitym zaprzeczeniem typowego amerykańskiego profesora oddzielającego życie prywatne od zawodowego – spowodowały, że Miłosz przyjaźnił się ze swym młodym wówczas następcą. Czesława Miłosza poznał Frick w wieku 25 lat (1980 r.) na przyjęciu u prof. Alexandra M. Schenker (autora m.in. *The Bronze Horseman. Falconet's Monument to Peter the Great*, 2003). Ostatni raz rozmawiał z Miłoszem w jego domu w Krakowie (2001 r.), ostatni zaś raz widział poetę na pogrzebie jego żony Carol Marie Thigpen-Miłosz (2002 r.) w San Francisco. Przyjaźń przetrwała do śmierci noblisty w 2004 r.

Początki kariery akademickiej Davida Fricka nie były łatwe z racji początkowo dystansującego się odeń Miłosza. Stopniowo jego związki z Polską zacieśniały się przede wszystkim z racji częstych podróży archiwalnych. Do Polski przyjechał po raz pierwszy 1 sierpnia 1980 r., na początku strajków sierpniowych. Nie znał jeszcze wtedy polskiego, jedynie rosyjski i czeski. Później z naszym krajem połączyła go jeszcze żona Inka. Sam Frick – co zawsze zadziwia – nie miał żadnych rodzinnych związków z Polską. Urodził się w Dover w stanie New Jersey 29 października 1955 r. Był synem amerykańskiego pastora ewangelicko-augsburskiego niemieckiego pochodzenia. Groby rodziny Fricków znajdują się m.in. w centralnym parku (dawniej cmentarzu ewangelickim) w Malmö w dzielnicy Sankt Petri Fors w Szwecji. Frickowie odnotowywani są w miejscowych księgach od ok. 1725 r. Sam profesor twierdził, że nie sądzi, aby były to groby jego przodków, a jako miejsce, skąd rodzina Fricków przeniosła się na kontynent amerykański podawał Niemcy. Ojciec Ivan Frick był profesorem teologii i filozofii,

wieloletnim prezydentem Elmhurst College Reinholda & Richarda Niehbura w Chicago. Przybył do Stanów z Schwarzwaldy – miast Lossburg i Rodt. Matka Ruth Mary *de domo* Hudson pochodziła ze Szwajcarii, nieopodal Bazylei. Również ojciec matki profesora: Ray Hudson był pastorem małej sekty anabaptystów w stanach Iowa i Illinois.

W Uniwersytecie Kalifornijskim w Berkeley David Frick w różnych okresach pełnił różne funkcje, m.in. kilkakrotnie dziekana Wydziału Języków i Literatur Słowiańskich. W tym kręgu oraz na Wydziale Historycznym jego bliskimi kolegami byli m.in. John Connelly, Nicholas V. Riasanovsky, Reginald Zelnik, Martin Malia, Yuri Slezkine i wielu innych. Frick był nie tylko doceniany, ale też powszechnie lubiany, przede wszystkim za otwartość i bezpośredniość. Także wśród niższego personelu na uniwersytecie. Było to raczej wyjątkiem niż regułą w odniesieniu do „ciała profesorskiego”.

Nie wdając się w analizę twórczości akademickiej i sztuki przekładu profesora Fricka, wypada wymienić parę książek. Wśród całej masy unikalnych studiów na wspomnienie zasługują prace o polskiej filologii sakralnej w okresie reformacji i kontrreformacji, biografie i pisma Melecjusza Smotryckiego, Wilna i Wilnian w XVII w. oraz wydania katolickiej Biblii Leopolity, pierwszej Biblii w języku polskim (1561 r.), a także pierwszej protestanckiej (kalwińskiej) Biblii Szymona Budnego w języku ruskim (1572 r.).

Jednak najbliższe sercu Profesora było Wilno. Aż dwie jego fundamentalne książki poświęcone zostały temu miastu. Jedna z nich: *Wilnianie. Żywoty siedemnastowieczne*, została wydana przez Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego i jest rekonstrukcją wczesnonowożytnego miastu około połowy wieku XVII, sporządzoną na podstawie lustracji królewskich, testamentów i innych tego rodzaju źródeł. Dopełnieniem tej edycji źródłowej stała się monografia: *Kith, Kin, and Neighbors. Communities and Confessions in Seventeenth-Century Wilno*, która w recenzjach określana była jako „prawdopodobnie najdokładniejsza rekonstrukcja miastu z tego okresu”. Miastu Wilno, według badań Fricka, było swoistym siedemnastowiecznym Nowym Jorkiem, w którym współżyły obok siebie społeczności łańciscka, prawosławna, unicka, protestancka (kalwińska i luterańska), żydowska, ormiańska, tatarska, karańska; obok Litwinów Rusini, Polacy, Żydzi, Niemcy, Szkoci, Francuzi, Tatarzy. Obok kościołów łańcisckich w mieście znajdowały się liczne cerkwie, synagogi, meczety, kienesy i kirchy.

Prace Davida Fricka są – w mojej opinii – historycznym świadectwem dawnej wspólnoty narodów Rzeczypospolitej. Może dzięki jego książkom ktoś – jakiś Europejczyk „Środkowo-Wschodni” – zatęskni za tą dawną wspólnotą i harmonią narodów czy też raczej protonarodów.

W trakcie swej działalności akademickiej w Berkeley David Frick był głównym oparciem dla wszystkich badaczy z naszej części Europy, odwiedzających ten uniwersytet, niezależnie od tego, czy pochodzili z Polski, Rosji, Ukrainy lub Litwy. Z kręgu niemieckiego najbliższym Frickowi był slawista, prof. Hans Rothe. Współpracował też ściśle z Centrum Studiów Słowiańskich i Wschodnieuropejskich (obecnie: Institute for Slavic, East European, and Euroasian Studies UC Berkeley). Swoje działania wiązał też z Wydziałem Historycznym Uniwersytetu w Berkeley.

Na koniec osobiste wspomnienie. Gdy zjawiłem się jako stypendysta Fulbrighta w Berkeley w roku akademickim 1999/2000, David Frick był jedną z pierwszych osób, z którymi udało mi się spotkać, obok profesorów – nieżyjącego już – Nicholasa Riasanovsky’ego i wciąż aktywnego Johna Connelly’ego. Do dziś pamiętam spotkanie po obronie doktoratu dotyczącego problematyki okresu II Rzeczypospolitej, na którym młody Amerykanin chińskiego bodaj pochodzenia, który ledwo co obronił doskonały doktorat i władał sprawnie językiem polskim, na moje pytanie, czemu interesuje go Polska, a nie jego rodzinny kraj – wielkie Chiny,

odpowiedział: „Polska jest ciekawsza, a do tego miałem tu świetnych profesorów”. Wskazał głową na obecnych wówczas profesorów Fricka i Connelly’ego.

Twórczość Davida Fricka została już dawno dostrzeżona w jego rodzinnym kraju i na Zachodzie. Był stypendystą Alexander von Humboldt Foundation, która finansowała jego badania prowadzone na uniwersytetach w Bochum i Bonn. Był stypendystą programu Guggenheima (John Simon Guggenheim Memorial Foundation fellowship, 1999), a także kilkakrotnie został nagrodzony stypendium Fulbrighta-Haysa, finansującym jego badania prowadzone w Polsce i na Litwie. Był również nagrodzony stypendiami Amerykańskiej Rady Towarzystw Naukowych (American Council of Learned Societies) i Narodowego Funduszu Nauk Humanistycznych (National Endowment for the Humanities). W USA, zwłaszcza po ostatniej książce o Wilnie, podróżował z seriami wykładów po licznych ośrodkach naukowych, m.in. w Florida International University, Miami (Miami-Florida Jean Monnet European Center of Excellence, Lectures on Europe). Za przekład rozprawy *Wielopiśmiennność Wielkiego Księstwa Litewskiego. Nowe perspektywy badawcze* Jakuba Niedźwiedzia z Krakowa otrzymał Michael Henry Heim Prize in Collegial Translation (2017 r.). W Europie prowadził wykłady o wieloetniczności, finansowane m.in. przez Max Weber Stiftung, w tym na uniwersytetach w Cambridge i w Gryfii (Mercator-Fellow, 2016). W 2013 r. otrzymał nagrodę zagraniczną „Przeglądu Wschodniego”, a 8 lat później Nagrodę im. Benedykta Polaka. Wręczono mu ją na uroczystej gali w pałacu w Łańcucie. Była to Jego ostatnia wizyta w Polsce.

Dokonania prof. Davida Fricka zostały docenione również w naszej części Europy, zarówno przez środowisko polskie, jak i litewskie, ukraińskie i rosyjskie. W Polsce Profesor był ceniony zwłaszcza w kręgu lituanistów i historyków Wielkiego Księstwa Litewskiego. W 2016 r. został wybrany na członka zagranicznego Wydziału Filologicznego Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie.

Wybrane prace historyczne

- Smotrycki M., *The Jevanhelije učytelnoje of Meletij Smotryc’kyj*, wstęp D.A. Frick, Cambridge 1987 (Harvard Library of Early Ukrainian Literature. Texts, t. 2).
- Polish Sacred Philology in the Reformation and the Counter-Reformation. Chapters in the History of the Controversies (1551–1632)*, Berkeley 1989 (University of California Publications in Modern Philology, t. 123).
- Meletij Smotryc’kyj*, Cambridge (Mass.) 1995 (Harvard Ukrainian Research Institute Publications).
- Rus’ Restored: Selected Writings of Meletij Smotryc’kyj (1610–1630)*, Cambridge (Mass.) 2005 (Harvard Library of Early Ukrainian Literature. English Translations, t. 7).
- Wilnianie. Żywoty siedemnastowieczne*, oprac., wstęp i koment. D. Frick, Warszawa 2008 (Bibliotheca Europae Orientalis, t. 32).
- Kith, Kin, and Neighbors. Communities and Confessions in Seventeenth-Century Wilno*, Ithaca 2013.

Prace pod redakcją i artykuły

- Biblia Slavica*, ser. 2: *Polnische Bibeln*, t. 1, koment. E. Belcarzowa, D.A. Frick, S. Urbańczyk, Paderborn 1988.
- ‘Foolish Rus’. *On Polish Civilization, Ruthenian Self-Hatred, and Kasijan Sakovyc*, „Harvard Ukrainian Studies” 18, 1994, s. 210–248.
- Szymon Budny and Sacred Philology. Between East and West*, [koment.] w: *Biblia Slavica*, ser. 2: *Polnische Bibeln*, t. 3: *Budny, cz. 2: Kommentar*, Paderborn 1994.

- The Uses of Authority and the Authority of Use (Philological Praise and Blame in Early Modern Rus)*, „Harvard Ukrainian Studies” 18, 1994, s. 76–93.
- Sailing to Byzantium. Greek Texts and the Establishment of Authority in Early Modern Muscovy*, „Harvard Ukrainian Studies” 19, 1995, s. 138–157.
- Franklin’s Free Will; Or, Optimism in Cracow, 1798*, „Austrian History Yearbook” 28, 1997, s. 59–94.
- Misrepresentations, Misunderstandings, and Silences (Problems of Seventeenth-Century Ruthenian and Muscovite Cultural History)*, w: *Religion and Culture in Early Modern Russia and Ukraine*, red. S.H. Baron, N. Shields Kollmann, DeKalb (Ill.) 1997, s. 149–168.
- The Brest Bible of 1563. Translators, Sponsors, Readers*, [koment.] w: *Biblia Slavica*, ser. 2: *Polnische Bibeln*, t. 2: *Brester Bible*, cz. 2: *Kommentar*, Paderborn 2001.
- Lazar’ Baranovych. The Union of Lech and Rus*, w: *Culture, Nations, and Identity. The Ukrainian-Russian Encounter, 1600–1945*, red. A. Kappeler, Z.E. Kohut, F.E. Sysyn, M. von Hagen, Edmonton–Toronto 2002, s. 19–56.
- Słowa uszczypliwe, słowa nieuczciwe. The Language of Litigation and the Ruthenian Polemic*, w: *Xrusai Pulai, Zlataja Vrata. Essays Presented to Ihor Sevchenko on His Eightieth Birthday by His Colleagues and Students*, red. P. Schreiner, O. Strakhov, Cambridge (Mass.) 2002 (*Palaeoslavica*, t. 10, 1), s. 122–138.
- The Bells of Vilnius. Keeping Time in a City of Many Calendars*, w: *Making Contact. Maps, Identity, and Travel*, red. L. Cormack, N. Pylypiuk, G. Berger, J. Hart, Edmonton (Alberta) 2003, s. 23–59.
- The Councilor and the Baker’s Wife. Ruthenians and Their Language in Seventeenth-Century Vilnius*, w: *Speculum Slavicae Orientalis. Ruthenia, Muscovy and Lithuania in the Late Middle Ages*, Moscow 2005 (*UCLA Slavic Studies*, n.s., t. 4), s. 34–65.
- Jews and Others in Seventeenth-Century Wilno. Life in the Neighborhood*, „Jewish Studies Quarterly” 12, 2005, s. 8–42.
- Aethiopem dealbare difficile, Wilkiem orać trudno. The Adagia of a Seventeenth-Century Ruthenian Polemicist*, w: *Slavia Orthodoxa and Slavia Romana. Essays Presented to Riccardo Picchio by His Students on the Occasion of his Eighteenth Birthday*, ed. H. Goldblatt, K. Stanchev, G. Ziffer, New Haven 2006 (*Yale Russian and East European Publications*, t. 15), s. 95–124.
- Libellus chamorum. Protestancka elita mieszczańska a szlachta w siedemnastowiecznym Wilnie*, w: *Litwa w epoce Wazów. Prace ofiarowane Henrykowi Wisnerowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. W. Kriegseisen, A. Rachuba, Warszawa 2006, s. 239–255.
- Since All Remain Subject to Chance. Poor Relief in Seventeenth-Century Wilno*, „Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung” 55, 2006, s. 1–55.
- Buchner at the Font. Godparenting and Network Building in Seventeenth-Century Wilno*, w: *Politics and Reformations. Communities, Politics, Nations, and Empires. Essays in Honor of Thomas A. Brady, Jr.*, red. Ch. Ocker, M. Printy, P. Starenko, P. Wallace, Leiden 2007, s. 205–227.
- Litauen und Ruthenien / Lithuania and Ruthenia. Studien zu einer transkulturellen Kommunikationsregion (15.–18. Jahrhundert) / Studies of a Transcultural Communication Zone (15th–18th Centuries)*, Wiesbaden 2007 (*Forschungen zur osteuropäischen Geschichte*, t. 71) (współred. z: S. Rohdewald, S. Wiederkehr, współautorstwo wstępu: *Transkulturelle Kommunikation im Großfürstentum Litauen und in den östlichen Gebieten der polnischen Krone. Zur Einleitung*, s. 7–33).
- Pochwalki na zdrowie, słowa uszczypliwe, zła a zapamiętane przedsięwzięte umysły. Obelgi starowileńskie ad honorem Durani*, w: *Amoenitates vel lepores philologiae*, red. R. Laskowski, R. Mazurkiewicz, Kraków 2007, s. 96–107.
- Separation, Divorce, Bigamy. Stories of the Breakdown of Marriage in Seventeenth-Century Wilno*, w: *Litauen und Ruthenien / Lithuania and Ruthenia. Studien zu einer transkulturellen Kommunikationsregion (15.–18. Jahrhundert) / Studies of a Transcultural Communication Zone (15th–18th Centuries)*, Wiesbaden 2007 (*Forschungen zur osteuropäischen Geschichte*, t. 71), s. 111–136.

- 'Ruski człowiek'. *Muscovites and Ruthenian Identity in Occupied Wilno, 1655–1661*, w: *Tentorium Honorum. Essays Presented to Frank E. Sysyn on His Sixtieth Birthday*, „Journal of Ukrainian Studies” 33–34, 2008–2009, s. 135–160.
- Turris Babel Vilnensis. Speaking, Writing, Ethnolinguistic Stereotyping*, w: *Die Europäizität der Slawia oder die Slawizität Europas. Ein Beitrag der kultur- und sprachrelativistischen Linguistik*, red. Ch. Voß, A. Nagórko, Munich 2009 (Studies on Language and Culture in Central and Eastern Europe, t. 2), s. 91–123.
- Żydzi i inni w siedemnastowiecznym Wilnie: życie w dzielnicy*, „Terminus” 11, 2009, nr 1/2, s. 43–84.
- 'According to the Confession in Which I Die'. *Taking the Measure of Allegiances in Seventeenth-Century Wilno*, „Central Europe” 8, 2010, nr 2, s. 107–122.
- Jews in Public Places. Chapters in the Jewish-Christian Encounter in Seventeenth-Century Wilno*, „Polin” 22, 2010, s. 215–248.
- Five Confessions in One City. Multiconfessionalism in Early Modern Wilno*, w: *A Companion to Multiconfessionalism in the Early Modern World*, red. T.M. Safley, Leiden 2011 (Brill's Companions to the Christian Traditions, t. 28), s. 417–444.

Leszek Zasztowt
(Warszawa)